

Іконографія: “Автопортрет”, бл. 1784, пол., олія (ДРМ); Дрождін П. С. “О. П. Антропов з сином перед портретом дружини”, 1776; пол., олія (там само).

В. М. Фоменко.

БАЛАБАН Гедеон (світське ім'я — Григорій Маркович; 1530—10.02.1607, Унів) — укр. церк. і політ. діяч, книговидавець, просвітител. З 1566 — єпископ у Львові, потім у Галичі, Кам'янці-Подільському, а з 1576 — знову у Львові.

Н. в сім'ї, що належала до давнього роду військових, з якого вийшло багато видатних людей, борців за соціальну та нац. справедливість, православну християнську віру, укр. нац. Самобутність, культуру.

Батько — Арсеній Балабан, львів. єпископ (у 1549—65), все своє життя відстоював права і самостійність галицько-львів. єпископства від зазіхань польс. шляхти.

Про рівень освіченості Б. Свідчить те, що на Берестейському соборі 1594 йому було доручено як

людині виключно освіченій для свого часу зайнятися текстологічними виправленнями богослужбових книжок, які надсилав йому преосвящений Мелетій Пігас, александрійський патріарх. Не лише грецькими списками послуговувався Б. “Видавець, не слідуючи виключно ні руським, ні сербським, ні молдавським і валаським спискам, не передаючи буквально текст грецький, дивився на всі списки, як на матеріал...”. Окрім того, вносив чинопослідування із старих слов'ян. текстів, яких не було в списках. У планах Балабанів було не лише обмежуватися церковнослов'ян. мовою, а й видавати книги ін. мовами.

Балабани володіли прекрасною бібліотекою, збираючи книги звідусіль. Серед західноєвропейських були і південнослов'ян. книги, художнє оформлення яких надихало на оздоблення балабанівських друків, творчо переосмислювалося і втілювалося в укр. видавничу діяльність. Саме Балабани ввели в слов'ян. книгодрукування західноєвроп. антикву. Велику роль судилося відіграти і 8-томній Плантенівській Біблії (1569—73), вплив якої помітний в орнаментиці книг, виданих Балабанами.

Гедеон Б. з особливою мужністю і самовідданістю майже 30 років боровся з прихильниками католицизму та єзуїтами, сприяв згуртуванню антикатолицьких сил, виступав проти запровадження в Україні григоріанського календаря (1582), проти Берестейсь-

кої унії 1596, осуджував дії польс. королівських властей, спрямовані на посилення гніту укр. народу. Наслідком і здобутком цього, можливо, і ін. причин, стало те, що унія в Галичині була прийнята лише в 1707, рівно через 100 років по смерті Б., при львів. єпископові Йосифові Шумлянському.

Перші десять років своєї святительської діяльності Б. плідно працював з Львів. братством, сприяв його зміцненню. Після смерті І. Федорова організував збір коштів для відновлення друкарні Львів. братства (1585—86). Після надання братству незалежності заворогував із ним. Ця ворожнеча, що тривала майже все його життя, завдала великої шкоди і втрат укр. церкві.

Згідно зі статутом 1586 та грамотою 1589, за братством було визнано права ставропігії — автономної церковно-громад. організації православних міщан, не підлеглої юрисдикції місцевих єпископів і залежної безпосередньо від патріарха. Братство мало право нагляду за діяльністю як світських, так і духовних осіб, постійно втручалося в церк. і й навіть єпископські справи. "Завзятий Балабан, що як діничний владики, репрезентант династії, яка з поколінь в покоління володіла львівською єпархією, ніяк не хотів пардонувати «шевцям і сідельникам» ...".

Боротьба між єпископом-феодалом і братчиками була боротьбою проти засилля духівництва в культурних та освітніх сферах. Б. забороняв видавати книги без цензури ієрархії, а також переслі-

дував братчиків, проти яких застосовував церк. покарання і методи фізичної дії.

Берестейський собор восени 1594 змушений був навіть позбавити Б. єпископського сану. І лише в січні 1602 ставропігія, задля згуртування антикатолицьких сил у боротьбі за православ'я, підписала угоду з єпископом, який зобов'язувався шанувати статут братства.

Для захисту від занепаду православної християнської церкви та утвердження її Б. організував греко-слов'ян. школи у Львові (1585) та у родовому маєтку в с. Стратині (поблизу м. Рогатина, тепер Івано-Франк. обл., 1595). При кожній з них діяла і друкарня, яка видавала богослужбові книги слов'ян. мовою. Друкарню в Стратині було засновано десь 1602 за ініціативою Б., а утримував її його багатий племінник Федір Балабан. До роботи був залучений і Памво Беринда — відомий укр. друкар, поет і гравер, який мешкав у їхньому маєтку. Стратинська друкарня проіснувала бл. 4-х років. Видано було лише дві книги: Служебник (1604) і Требник (1606). Третя книга, видана Б., — "Євангеліє учительне", опублікована в маєтку Крилосі (поблизу м. Галича) в 1606. Заснування крилоської друкарні (десь 1605) мало забезпечувати укр. православне населення необхідною л-рою, оскільки стратинської друкарні було не досить. До організації обох друкарень був причетний і інший племінник Б. — унівський ігумен Іван (Ісайя) Ба-

лабан.

Перш ніж закласти друкарні в Стратині та Крилосі, було зібрано і підготовлено літ., худож. і технічно-друкарський матеріал, "... саме тут випустили в світ найкращі після Федорова художньо оформлені книги і вони мають особливу вагу в історії початкового українського книгодрукування".

Продовжуючи традиції Острозького літературно-наук. гуртка 2-ї половини 16 ст., Б. своєю редакційно-видавничою діяльністю зробив значний внесок в історію укр. книгодрукування, в історію мистецтва книги. Його видання відзначаються розкішними великими шрифтами, мають багато красивих графічних оздоблень: малюнків, в'язі, заставок, кінцівок, ініціалів, виливних прикрас... Уперше в історії слов'ян. книгодрукування було введено до тексту фігурні сюжетні гравюри-ілюстрації. Герб Балабанів — три ріки на геральдичному тлі, дещо видозмінений, використовувався пізніше, так само, як і інші їхні дошки, в численних вітчизняних виданнях. Стратинська друкарня дала початок київ. друкарству: її оснащення купив і перевіз до Києва киево-печерський архімандрит Єлисей Плетенецький (37 дощок: 17 заставок, 13 кінцівок, 6 ілюстрацій, 1 рамка), а матеріали крилоської друкарні (7 дощок: 4 заставки, 2 ілюстрації, 1 рамка) потрапили до друкарні Львів. ставропігійського братства.

Літ.: Энциклопедический словарь / Изд. Брокгауз Ф. А., Эфрон И. А. — СПб., 1891. — Т. 4. —

С. 780; Православная богословская энциклопедия / Под ред. Лопухина А. П. — Пг., 1903. — Т. 2. — С. 262; УЗЕ: В 3-х т. — Львів, 1931. — Т. 1. — С. 116; УЛЕ. — К., 1988. — Т. 1. — С. 116; ЕУ: Словникова частина. — Львів, 1993. — Т. 1. — С. 84; Гедеон Балабан, епископ Львовский // Вестник Юго-Западной и Западной России. — 1864. — Июль. — С. 1—22; Август. — С. 34—43; Крыжановский Е. М. Собр. соч. — 1890. — Т. 1. — С. 72—74; Гильтебрандт П. Гедеон Балабан и его три книги. — СПб., 1900. — 48 с.; Архив Юго-Западной России. — К., 1904. — Т. 10, ч. 1. — С. 65—70; 77—79; 83—85; 92—106; 107—112; 120—125; Там же. — К., 1914. — Ч. 1, вып. 8. — С. 558—561; Титов Ф. Типография Киево-Печерской лавры. — К., 1916. — Т. 1. — С. 57; Коляда Г. І., Ісаєвич Я. Д. Друкарська справа на західноукраїнських землях: XVI—XVIII ст. // Книга і друкарство на Україні. — К., 1965. — С. 42—69; Запаско Я. П. Мистецтво книги на Україні в XVI—XVIII ст. — Львів, 1971. — С. 95—109; Коляда Г. І. Балабановские друкарни // Книга и графика. — М., 1972. — С. 152—166; Гусева А. А. Взаимосвязи украинских типографий конца XVI—первой половины XVII вв.: Проблема миграции типографских материалов // Федоровские чтения, 1973: Сб. науч. тр. / ГБЛ. — М., 1976. — С. 78—100; Немировский Е. Л. Начало книгопечатания на Украине. — М., 1974. — С. 12—13; Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні: XVI—перша

половина XVII ст.: 36. док. — К., 1975. — Док. 48. — С. 80—82; Док. 53—54. — С. 87—89; Док. 62. — С. 97—98; Док. 76—77. — С. 128—133; Док. 79. — С. 134—135; Исаевич Я. Д. Преємники первопечатника. — М., 1981. — С. 30—36; Грушевський М. С. Історія України-Руси. — К., 1994. — Т. 5. — С. 568—570; Огієнко І. І. Історія українського друкарства. — К., 1994. — С. 164—171.

Архіви: НБУВ. ІР, ф. І, од. зб. 2319—Б; ф. VI, од. зб. 3523; ф. XVIII, од. зб. 24—25; од. зб. 39; од. зб. 407; од. зб. 444.

Іконографія: УЗЕ. — Львів, 1931. — Т. 1. — С. 222; ЕУ: Словникова частина. — Львів, 1993. — Т. 1. — С. 84.

Л. Г. Рева.

БІДНОВ Василь Олексійович (псевд. і крипт. — В. Степовий, В. Широчанський; К.; 2.01.1874, с. Широке Херсонського пов. Катеринослав. губ., тепер райцентр Дніпроп. обл. — 1.04.1935, Варшава, похований на православному кладовищі) — історик, архівіст, археограф, краєзнавець, громад. діяч.

Н. у сім'ї заможних селян. Дружина — Любов Євгенівна Біднова (дівооче — Жигмайло), учителька, письменниця, громад. діячка; під час сфальсифікованого процесу "Спільки визволення України" (1930) була засуджена.

Поч. освіту здобув у земській школі в с. Широкому, 1889 закінчив Херсон. духовне уч-ще, 1896 — Одес. духовну семінарію, 1902 — Київ. духовну академію, де студіював церк. історію під керівництвом проф. М. І. Петрова. З 1896 — учитель церковнопарафіяльної поч. школи та законоучитель земських шкіл у Миколаєві. 1902—03 викладав історію в Астраханській духовній семінарії, з липня 1903 — помічник інспектора і викладач Катеринослав. духовної семінарії. Катеринослав. період був найпліднішим у творчості Б., він успішно поєднував викладацьку роботу з наук. та громадсько-просвітницькою діяльністю. Досліджував історію церкви, історію запорозького козацтва та історію Катеринослава. Пріоритетним було вивчення історії православної церкви в Україні взагалі й на Катеринославщині зокрема. У 1908 в Катеринославі видано монографію "Православна церква у Польщі та Литві (по Volumina Legum)", яку Б. захистив як магістерську дисертацію (1909). У книзі досліджується історія православної церкви на землях України, що входили свого часу до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, роль козацтва як захисника православної віри. Разом з А. Синявським, Д. Дорошенком, В. Ма-